

EVANGYÉLIOMI

PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr, az osztrák-magyar birodalmon kívüli országokba egy évre 7 frt; — egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr, bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz: — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. — intézendők.

A bibliai csudák és a vallástanítás.

Századunkat a felvilágosodás századának nevezik. Sokan vannak, kik a természettudományok hatalmas vívmányaira utalva fennen hirdetik, hogy a hit kora már lejárt, s itt van a tudás korszaka. Szerintök a tudomány világitó fáklyája előtt szétfoslott minden titokzatos, széthullott az a nymbus, melybe a hit burkolódzott s így a vallás elvesztette fentartó alapját. Különbben is most már, az emberiség önálló férfikorában semmi szükség sincs többé a gyermekkori járszalagra.

Czélom ezuttal nem a vallás magasztos feladatának, jogosultságának védelme. A fentebbi nézet hívei ellenében elég annyit megjegyeznünk, hogy egyes ember megélhet ugyan, ha bár ellensége is a vallásnak, de hogy az egész társadalom fennállhatna vallás nélkül, ezt az atheisták nem képesek bizonyítani. — Ellenkezőleg, hogy csak a társadalmi rend vég bukása s az embernek állatias elvadásulása lesz az eredmény, ha a sokaság kivetkezik a vallásból, erre döböntő példát mutat fel a folyó évtizedből a párisi commune borzalmas őrjöngése.

Másfelől azonban számosan vannak olyanok is, kik a vallást jogosultnak, szükségesnek tartják s elismerik áldó hatását az életre; de e mellett azt állítják, hogy az egyháznak jobban fel kell tárnia az ajtót a tudomány eredményei előtt. A miről ki van mutatva, hogy nem egyezik meg az észszel — legyen az bár a vallásban — azonnal félre kell vetni. És miután a tudomány nem ismer csudát, sőt hol ezt emlegetnek, ott csak babonát, elfogultságot lát, miután be van bizonyítva, hogy minden változás a nagy világban örök törvények szerint történik, s így a csudák számára nem marad hely: ezek folytán a vallásból el kell távolítani minden csudaszerűt s közelebb a növendékek vallási oktatásánál, valamint a templomban is az igehirdetésnél a bibliai csudák határozottan mellőzendők. Annál is inkább, mert ezek csak a babona uralmát terjesztik s a nép erkölcsiségét nem emelik, hanem rontják.

Ezen nézet annál nagyobb mértékben megérdemli a figyelmet, minthogy egy részről vallástanaink első forrását, más részről az ifjuság vallásos nevelését igen közelről érdeklí. Nézzük azért közelebbről, mennyiben van igaza!

Én részemről úgy vagyok meggyőződve, hogy a csudaszerűnek teljes kiküszöbölése a vallásból s vallástanaink forrásából nem is lehetséges, de nem is szükséges.

Tegyük fel a kérdést: hogyan keletkezett a vallás? Honnét vette az ember a hitet egy fensőbb szellemi hatalomban! Mi joggal tanítunk mi Istenről, mint szerető atyáról, halhatatlan lélekről s szebb jövő életről! — Meggyőző felvilágosítást e kérdésekre a term. tudomány nem képes adni.

Azon állítás, hogy a hit pusztán a gyöngeség s az ebből folyó félelem szülötte, nem állja ki a tűzpróbát, mert megfoghatlan marad, hogyan tapodhatott épen a legtökéleteseb, leghatalmasb földi lényhez a legnagyobb félelem. Még kevésbé érthető: mikép teremthetett a term. tudomány kezdetleges állapotemberének félelme a későbbi idők számára oly magasztos utitársat, kinek vezérlő karjait a haladó emberiség nem nélkülözhetette, kinek biztató gyámolítása nélkül társadalom s ezzel együtt művészet, tudomány, erkölcsiség fenn nem állhatott soha.

Ha azt állítjuk, hogy az öntudat ténye a hit, a sejtelem valami felsőbb hatalomban, akkor felelnünk kell azon kérdésre is: honnét vette az öntudat a sejtelmet, a képességet azon törekvésre, a mely Istent keres? A term. tudomány e kérdésre sem ad megnyugtató választ, s így még el kell fogadnunk azon feltevést, hogy a valláshoz kinyilatkoztatás útján jutott az emberiség. Történt legyen bár közvetlen vagy közvetve, visiók útján vagy más módon — minden esetre csudás dolog marad előttünk a vallás megszülemlése az emberiség életében.

A vallás eredeténél csudaszerűről még joggal beszélhetünk. Igaza van Danténak, midőn közelebb a keresztényen vallásról azt mondja: ha e vallás minden csuda nélkül támadott s terjedt el, úgy ez minden csudák között a legnagyobb csuda.

Azon ellenvetésre, hogy a csudákkal átszótt bibliai történetek előadása a babona uralmát terjeszti, azt mondhatjuk, hogy ez az előadástól függ. Babonás elfogultsággal tárgyalva, igaz, élesztheti a hajlamot a babonára, értelmes magyarázat mellett azonban, mely nem köti magát feltétlenül a betűhöz, hanem keresi az alatt a mélyebb jelentést, keresi a lelket, a bibliai csudák felhozása sohasem fog káros, hanem inkább áldó hatást gyakorolni a vallásos nevelésre.

De meg, ha a babonakerülés ürügye alatt anathematát mondunk mindarra, a mi a bibliában csudaszerű, akkor egyszermind fegyvert adunk azoknak kezébe, kik ugyanezen czim és ürügy alatt egyáltalán minden vallási oktatást megtámadnak. Igazat adunk azoknak, kik a természettudományok kutatásaiban feltétlenül megbizva, azt állítják, hogy mindenütt ugyanazon változhatlan örök törvény uralg, s egy öntudatos, világkormányzó hatalom igazolhatlan, azért a hit Istenben pusztá agyrém, a beteges képzelet szülötte. Az Istent a félelem s az ábránd teremté. A vallás, mely teremtést, gondviselést, azaz csudát feltételez, semmikép nem lehet más, mint babona, melyet végül ideje volna, hogy félrevessünk, mert míg vallás-oktatás lesz, addig a babona is uralkodik s nem lehet szó általános felvilágosultságról.

Ámbár beismerjük, hogy a vallásból a megfoghatatlant kiirtani nem lehet, ámbár tény, hogy a vakbuzgóság a vallást gyakran a babona nevelő dajkájává törpíti; vajjon ennek daczára is nem védelmezzük-e a vallást, mint az erkölcsiség ápolóját, s nem utasítjuk-e vissza a vallás elleneinek fent jelzett követelését?

Különben más oldalról tekintve a dolgot sem fogjuk lehetségesnek találni a bibliai csudák teljes mellőzését a vallásoktatásnál.

Egyszer avagy másszor például előfordul a szó a teremtésről. Ez mindenesetre csuda; ott olvasható a bibliai csudák sorában: mit tegyünk ily alkalommal? Egyszerűen mellőzzük az ifjuság előtt a teremtés kérdését? Ez nagyon kényelmes lehet, de ily eljárással nem sokat használnánk még a felvilágosodásnak. A bibliához nem folyamodhatunk, mert ott mint csuda van előadva. Megkérdezzük tehát a természettudósokat s ezek nézeteit adjuk elő. Tekintsük röviden a természettudomány modern állításait a mindenségről.

Ezek szerint a világ öröktől fogva van, és miután az anyag legkisebb paránya sem enyészhetik el, örökké is fog állani. Hajdan kosmikus köd volt; ebből állottak elő a rotató következtében a csillagzatok. Egy forró gőztömegkép vált ki földünk is a napból. A vonzerő folytán gömbbé alakult, kérgén a hideg s meleg hatása alatt megszületett az élet. Majd, ha a keblében rejlő tűz lassanként kialszik, visszahull ismét a napba, hogy tömegével annak

melegét táplálja, s ezzel vége az emberi mulatságnak örökre. — Ily eredményre utal bennünket a mai term. tudomány.

Szólni kell továbbá az emberi nem eredetéről. A bibliától e kérdésre sem kérhetünk választ, mert az mint csudát beszéli el. Ujra a term. tudósokhoz fordulunk. Ezek szerint az ember a majom testvére, a fejlődés magasb fokán levő állat. A többi állatoktól csak komplikáltabb szerkezetű s nagyobb mennyiségű agyveleje, — vagy, mint egy hazai írónk állítja, pusztán finomultabb önzése által különbözik. Vajjon lehet-e méltányosan követelni az egyháztól, hogy a term. tudományok ezen vívmányaival helyettesítse a vallásoktatásnál a bibliának a természetről szóló tanát? Hisz ezen nézetek is csak hypothesisek, melyek kénytelenek szinte a hitre apellálni! És míg egy részről épenséggel nem elégíthetik ki jobban az igazságot szomjuhozó észet sem, miat a bibliának csudás jelentései, másrészt, hogy a mellőzött bibliai tudósításoknak ily féle nézetekkel pótlása a vallás erkölcsi életre termékenyítő hatást gyakorolhatna, azt, úgy hiszem, jogosan kétségbe vonhatjuk.

Miután azonban az ó-szövetségnek jelenleg már sokan csekély fontosságot tulajdonítanak, ám forduljunk az új-szövetséghez s nézzük kikerülhető-e itt mindaz, a mi megfoghatatlan, mi nem lehet a tudás, ha nem a hit tárgya.

Ha a csudákat feltétlenül elvetjük, nem kevésbé zavarba jövünk itt is, mint az ó-szövetségnél. Nem beszélhetünk Jézus születéséről, tetteiről, haláláról, feltámadásáról, a szt. lélek kiöntéséről, mert mindezek csudás jelenségekkel vannak összeforrv a szt. könyvünkben. A vallás előadásánál használható tárgy csak a jóra intő parancsok sorozata lehet, s itt az össze válogatás természetesen kinek-kinek bő cs belátására bizatik. Hogy ily irányban ismét emelkedettebb vallásos érzést teremthetnénk-e népünkben, ezt ítélje meg kiki önmaga.

Alkalmilag azonban az ifjuság ezen kérdést intézhetné hozzánk: Kítől ered e tan? Ki hirdette először, s minő joggal? — Vajjon mikép adnók meg ekkor a kért felvilágosítást?

Egyházunk tanaiból s az új szövetségi iratokból nem merithetünk váiaszt, mert ezek szerint: Jézus Istennek szent fia, ki az idők teljességében eljött megváltani a világot. Engesztelő áldozatul adta magát a bűnért s miután — legyőzván a halált — a sirból új életre kelt, a mennyei atyának jobbján, vagyis az örök dicsőségben foglalt helyet. Mind ez csudaszerű s a term. tudományok kutatásait követő gondolkodás megtagadja ily állításoktól a lehetőséget.

Megkérdezzük tehát azon tudósokat, kik a hitvallásoktól nem érzik magukat semmi tekintetben koriátolva, kik e mellett a tapasztalati tudományok segélyével fáradhatlanul törekednek mind jobban fellebbenteni a mult fe-

lett borongó sötét fátyolt s a régi idők eseményeit, személyeit — eltávolítván róluk minden titokzatost — a vizsgálódás fáklyája előtt a maguk igaz valóságában iparkodnak feltüntetni.

Ezek közül némelyek azt állítják, hogy Jézus csak mythosi alak, mint volt Herkules vagy Orfeus. Nem ő teremtett egyházat, hanem ellenkezőleg, egy a zsidóságból kivált secta terep tette meg őt tanaival, csudáival együtt. Vannak, kik azt tanítják, hogy Jézus egy szelid ábrándozó volt, ki communisticus nézeteivel a szegények közül többeket magához hódított. Halála után párhivei, hogy elveit annál több sikerrel terjeszthesék — istenítették.

Egy más irány szerint: Jézus egy szüklátkörű egyén, ki igen kevés figyelemre méltatta a házasságot, a családi életet is, s példájával, eszméivel csak világgyűlöletet terjesztett. Tanai általán véve alig van valami eredeti, olyan, mit már előtte mások nem hirdettek volna.

Vannak ismét, kik történeti adatokkal hiszik bebizonyíthatni, hogy Jézus az asketikai irányu essenusok küldötte volt; általa akarta szerzete a nép messiási reményeit saját előnyére felhasználni. Fellépése különben végzeteljes volt az emberiségre. Az általa alapított vallás forrása lett az emberiség ezer nyi szenvedéseinek. A hitüldözés, a keresztes hadak, inquisitio, a tudomány elleni dühöngés mind a keresztyénség szülötte, s mindezért Jézust terheli első sorban a felelősség.

Az ily nézetek képviselői által rajzolt Jézus születésében, életében, igaz, nincs semmi csuda, kevés van a mi iránta tiszteleltre keltene, több a mi idegenséget ébreszt ellene. Mind e mellett vajjon, az evangeliomokban megismert, csudás jelenségek között működő Jézust megtagadjuk-e ezen minden csudaszerűt magas megvetéssel mellőző tudósok által elének állított Krisztusért? Vajjon, ha ezt tennők, vallástánításunk épületéb, szivemelőbb lenne e? a válasz e kérdésre — úgy hiszem — nem lehet nehéz.

Ki az evangelistákat azért kárhóztatja, hogy miért fűzték össze Jézus megjelenését csudákkal, az csak szándékos vagy öntudatlan ámitóknak tarthatja Jézusnak ezen életiróit. Ki csak azt kész elfogadni, mit a term. tudomány segélyével bebizonyítani lehet, az a hit számára nem igényel tért, az nem beszélhet világ-megváltóról, Isten fiáról, tökéletes emberről, mert mindez csudaszerű s ilyen a tapasztalati tudományok szerint nincs és nem is volt. Az ilyen előtt Jézus sem lehet több, mint egy ábrándos rajongó, emberi gyarlóságokkal, tévedésekkel, kinek régi eszmék felújításával s egy boldog tulvilág emlegetésével sikerült egy pártot összeszerezni a nyomorultak osztályából. Nyilatkozatai a jövő üdvéről, csak jóakaró ámitások, miután ő a tulvilági létről ama mindenütt csudát kereső babonás korban mindenesetre kevesebb joggal beszélhetett, mint korunkban a term. tudomány hirneves képviselői, kik hatalmas vizsgáló eszközeikkel átkutatják az eget s a földet, és se hírét, se hamvát nem lelik az általa hirdett mennyországnak.*)

A kik pedig a csudák ellenségei közül e következtetések-től elfordulva azt mondják: mi elismerjük Jézusban a megváltót, az ember eszmeképét, valljuk, hogy ő hozta Istentől a legmagasztosb ismeretet, elhiszsszük tanait egy tökéletesb jövő

*) Felette szegény tudós az, a ki a physikai eget és ker. eget (mennyország, istenország) összezavarja, s utóbbit topographyce nyomozza. Szerk.

életéről; — azok, bár ha tagadják is, elfogadják a kinyilatkoztatást s míg egy részről elvetik, másfelől ismét felállítják a csudát. A kik azt állítják, hogy ők is beszélnek Jézus születéséről, működéséről, beszélnek a szent lélek kiöntéséről s a mi itt csudás, azt törekeshnek helyesen értelmezni, s belőle hasznos tanuságot vonni az erkölcsiség emelésére, de a többi csudákat elvetik, azoknak egyszerűen azt válaszolhatjuk: ki a szt. irás egyik lapján elfogadja magyarázat alapjául a csudát s képes azt a lelki épülés érdekében értelmezni, az elfogadhatja ily módon többi lapjain is, és így elesik az ok és alap a támadásra a bibliai csudák ellen.

(Vége köv.)

G y u r á t z F.

Genfi nagy gyűlés a vasárnap ügyében.

(Vége.)

Olaszországból egy 200 lapnyi „Az ünnep megszentelése“ című könyvet kaptak. Szerzője Apicelia István pap Nápoly környékén; általában ott a vasárnap minden tekintetben tanulmányoztatik. — A protestánsokra vonatkozólag egy tőlök jött levélből idézi előadó: „hogy az Álpok ez oldalán nem alszik a kérdés annyira, mint látszik.“

Ausztriában a lutheri és reformált egyházak törvényes hatóságai foglalkoznak az Ur napja helyreállítása eszközeivel. A kormánynál is lépések tettek erre nézve. Ezek részletesebb ismerése végett a legközelebbi vasárnapi értesítőre utal. — Hanem — mond Deluz — ime ujolag:

Magyarországon a ref. egyház legutóbbi zsinata (tiszántuli egyház. gyűlés) a debreczeni és bihari egyházmelegyék kérésére, hosszu, érdekes, sőt különös vita után következő határozatot szavazott meg:

„Szükség s méltó, hogy a vasárnapok és minden ünnepek irányában késedelem nélkül s egy különös Társulat által, megérdemlett keresztyéni tisztelet biztosittassék a lehető legnagyobb mérvben. Következésképp a zsinat (értendő az egyh. kerületi gyűlés) felhívja a szeniorokat, lelkészeket és az egyházak egyes tagjait, hogy minden törvényes eszközt felhasználjanak ezen cél elérésére. Azonban az oly helyeken, hol ez uton nem lehetne eljutni az óhajtott kedvező eredményhez, és a hol a vasárnap nyilvánosan megszenteltségtelenítettik, a polgári hatóságokhoz kell folyamodni, azon elvből indulván ki, hogy a közmorál fenmaradása elmellőzhetlenül szükséges.“

Megtekintvén — folytatja előadó — a zsinat ezen ülése lefolyását: látható, hogy ez egyházi testület megakarja szüntetni vasárnapon a nyilvánosan történő munkákat, a vásárokat, a hatósági tanácsok gyűléseit, a bálakat, melyek a vendéglőkben igen gyakoriak, és minden más ily nemü dolgokat, melyek nyugtalanító mérvben terjednek.

Oroszországban a szentpétervári választmány, melynek a törvényes megalakulást a kormány nem engedte meg, mindemellett is, úgy a hogy lehet, fennáll. Crottet lelkész közbenjárt a kereskedelmi miniszternél, hogy támogassa a választmány nézetét a vasuti szállítás nemzetközi értekezletén. Nem rég a balti tengerparti fontosb egyházak egyike a vasárnap kérdését napi rendre tűzte nagy zsinatán. Hoerschelman lelkész Karusénból, megbízatván a tudósítás szerkesztésével, velünk érintkezésbe tette magát, hogy a tárgyat illető anyagokat megszerezhesse.

*

A mi Németországot illeti, ott a vasárnap ügye nagy előhaladást tett az 1876-diki kongresszus óta: az ezen mondott szavak ott találtak legnagyobb viszhangra.

A bielefeldi gyűlésen a vasárnap kérdését Baur, berlini udvari lelkész egész tekintélyével és ismeretes tapintatával megvitatta s megvilágosította; a württembergi kamarák pedig a vasárnapon követválasztásokat betiltották; s a lipcei kereskedelmi kamara hathatós érvekkel verte vissza az ezen város kalaposainak raktáraik vasárnapon kinyithatását sürgető kérelmét. Stralsundban, a bismarck-szállodában Dr. Francke polgármester elnöklete alatt nagy gyülekezés tartatott, melynek eredménye: egy, a vasárnapot megszentelő Társaság megalakulása.

Több igen érdekes s megjegyzésre méltó dolgok közül különösbbe felemlítendő, hogy a német parlamenthez a pomeraniai nagy birtokosok által, kik közt van Bismarck-Bohlen gróf is — egy kérvény adatott be a posta s táviradónál alkalmazottak javára; és hogy ezek kötelezték magukat a vasárnapi nyugalom s szabadságot földjeik minden mivelői számára biztosítani, a kik eddig az egész vasárnapot munkára, saját dolgaik végezésére fordították, mert a hat napot kizárólag uraik szolgálatában kellett tölteniök.

Vége 48 aláíró: lelkészek, hivatalnokok, irodalmi emberek és iparosok a schleswig-holsteini néphez egy felhívást intéztek, a melyből a következő szavak sok helyeken a helyv néphez is méltán intézhetők:

„Mi nem élvezük a nyugalom napját: mi a vasárnap- reggelt munkára, a délutánt pedig mulatozásra fordítjuk. A mi az embert felemelhetné, az mellőzve van; a mi lealacsonyítja, az keresett. Vasárnapon a rendőrségnek legtöbb dolga van; a részegesség ujjong s vele a szóharcz és verekezés. A minek áldás napjává kellene lenni, lesz sokakra nézve szerencsétlenség napjává. A vasárnap mindenek java: közjó; megszentelve, új erőt ad a testnek a munkára; a családot boldoggá, a népet valóságossá teszi. Tiszteljük a vasárnapot, s ekkor magunkat tiszteljük. Egyesüljünk e cél elérésére; mert bár élvezük mindazon jókat, miket e föld ajánl: e föld az, a melyen kell elnyernünk az eget.“ Azon felhívás, melyből e néhány sor vétetett, csupán három hét alatt, 40,000 példányban osztatott szét Altona vidékén.

Ezek szerint — mond Deluz — Európában általános mozgás van a vasárnap kérdése javára; és daczára a nehézségeknek, munkájokat sok helyeken bizonyos siker koronázta.

Néha azonban szinte kísértetbe jöttek, hogy visszavonuljanak, látván az előttek felemelkedő nagy és sok hegyeket. De nem volna-e gyávaság szent szilárdságot nem szegezni a keresztyénellenes hullámok elébe, s elhagyni az örállomást akkor, midőn népünknek sokkal inkább mint valaha, szükség fenszóval megmondani, hogy az ő anyagi és erkölcsi előhaladása szoros egybeköttetésben van az Ur napja megszentelésével és ez által az evangyéliomi keresztyéni étellel; mert e két dolog egymástól el nem választható.

Hogy ne aggasztana mély gond — folytatja előadó — midőn halljuk, hogy egy egyházi tanács, a flunterni, azon határozatot tette, hogy a kántoni lövész-ünnepélyre eső vasárnapon minden vallásos foglalkozás felfüggesztessék. Tehát az igaz Isten imádása nyilván mellőztetik, hogy helyet adjon világi mulatozásoknak, és így egy ünnepély, mely magában teljesen törvényes — közzvétekké válják.

Hogy feledhetnők azt is, hogy Genfben, a 16-ik század reformációja által megáldott városban jelenben nem állanak feljebb, mint Flunternben? Hát nem határozta el a genfi nemzeti egyház (a modern-liberal irány zsarnoksága alatt nyögő) consistoriuma, hogy a Rousseau évszázados ünnepe alkalmával a 10 órai isteni tiszteletek reggeli 8 órára tétessenek? Ez ugyan nem felfüggesztés, de nem messze áll attól. Mindenesetre ez első határozatot kiegészíti egy második, mely ugyanazon vasárnapon, a leány- vagy fiók-egyházakban minden istenitiszteletet és vallásos tanítást betiltott.

Ez előadót és barátait mély szomorúsággal tölti be, mert maga az egyház dolgozik vallásos befolyásának lerontására, midőn eljárása által csatlakozik azon ember dicsőítéséhez, a kit — ha lángész volt is s gondolatai gyakran helyesek, nagyok és fentjárók, a mit hangosan elismernek — mindemellett sem lehet a legkezdetlegesebb erkölcsiségnek is minta-képül feltüntetni.

Némelyek — folytatja Deluz — e beszédek keményeknek találják; mások meg miattok irgalmatlanul gonyolódnak; de azok, kik az evangyéliom dicsősége mellett buzognak, és a kik az Isten tisztelete helyébe nem akarnak tenni semmiféle emberimádást: azok helyeselni fogják, ha protestálunk az Ur napjának Rousseau-nappá átalakítása ellen; sőt legyen bár szavunk pusztába kiáltó: elég nekünk, ha betöltök a kötelmet, melyet a lelkiismeret ránk parancsol; — elég annak helybenhagyása, a ki így szól: „Mi módon szentségtelenítették meg az én nevem? Valóban az én dicsőségemet másnak nem adandom!“ „Megemlékezz, hogy a nyugalom napját megszenteld!“ (Ézsaiás XLVIII. II. — II. Móz. XX. 8.)

Ezután a vidéki képviselők tartottak érdekes beszédek.
Könyves János.

Még egyszer az egyháziatlanság okáról.

(Vége.)

De azt mondják, a lelkész ne csak a katedrán legyen lelkész, hanem a templomon kívül is, keresse fel hallgatóit a családi tűzhelynél: nem mondom, hogy az így hintett mag mindenütt kösziklára esik, de X. urnál bizonyosan oda, mert ha vendégszerető házat meglátogatod, nem késik elébed tenni a boros serleget, szívélyesen kínál, maraszt, de ha a féle „szent“ dolgokról akarsz vele beszélni, gonyosan mosolyog, „hagyjuk azt, majd beszéljen arról szentatyám a templomban“ s ez előre várhatott felelettel lefőzve elhallgatsz, s beszélned kell neked is a böszüret, nagy csizmáról, a bor olcsóságáról s a vétést akadályozó rossz időről; még szerencsés vagy, ha megkímél agarainak s lovainak megtekintésétől. Exempla trahunt. Mit mondjunk a köznépről, mely X. urat veszi mintául, látja, hogy a templomnak felé sem megyen, mégis bőven megáldja Isten minden évben csürét, pinczójét, s így okoskodik: ha ő el lehet Isten nélkül, miért ne lehetnék én, soba sem kívánok jobb állapotot, mint X. urnak van. Tessék ennek is harangoztatni, nem kétszer, de 12-szer: felé sem fog nézni az Ur házában.

És kik azok, kik leginkább panaszkodnak, ha lelkész valamely köznapon nem harangoztat? Azok, kik hallják, ha nem huzzák, s nem hallják, midőn huzzák a harangot, egyszóval azok kik soha felé sem mennek a templomnak. Higyjék el uraim, hogy csaknem kivétel nélkül azok szoktak rendszeren ellátogatni az

Ur házába, kik jók és istenfélők levén, az egyházi beszéd nagyon kevés passusa alkalmazható rájuk, míg azok, kikre a dorgálás, jó utra vezérlés nagyon felférne — mert egyenesen ő hozzájuk volna intézve — távol vannak, elannyira, hogy sokszor pirulnia kell lelkésznek, hogy csupa becsületes emberek előtt kell dorgatoriumot tartania, ha valaha e fajta tárgyat talált választani elmélkedésül. — A mult hetek valamelyik vasárnapján — szüret alkalmával a borrhól s ezzel kapcsolatosan a részegség s ennek rossz következményeiről stb. beszéltem. Kijöve a templomból, egy buzgó templomlátogató hallgatóm e szavakat intézte hozzám: „Csak az a kár, hogy a kikre a beszéd vonatkozott, egy sem volt jelen.“

Ne tessék azért az egyháziatlanság okát ott keresni, hol az nincs, mert ha nincs, ki hallgassa a papot, bizony nem építhet az.

Ezt látom én a mai egyháziatlanság egyik okának, de más oka is van, mely a fentjelzett közönyt nagyban elősegíti. Ez: II. Az általános elszegényedés. Hiszen a szegénységnek, nyomornak van legtöbb szüksége a mindenható segedelmére, hogy van tehát az, minek istenhez kellene vezetni, elfordít attól; hiszen, ha világi javakkal bővelkedők elfeledkeznek istenről, a szegénységnek hozzá kellene vezetni. A szomorú tapasztalás épen ellenkezőt bizonyít.

Hazánk felett átvonult csapások, szerencsétlenségek számtalanok kezében hagytak koldusbotot hátra. Ehhez hozzájárul protestans népünknel, különösen e mi szegény vidékünkön divó egyházi adózási rendszer, mely a kis házacskával s pár vékás földdel bíró egyháztagot 12—14 forintra is felmenő egyházi adóval is terheli évenként, s hogy ezt teljesítse, szájából kell kiadnia a mindennapi falatot, s képzelhetjük mennyire lelkesül az ily egyháztag vallása és egyházáért, midőn azok hivatalnokait, előljáróit az adó-executorokkal helyezi egy sorba, kiket pedig mindennél jobban gyűlöl. Nagyon sok helyen — vidékünkön csaknem mindenütt — közvetlenül a lelkész kezéhez szolgáltatja az egyháztag egyházi adóját, s ha lelkész a kétszeres életet vagy plane ocsut tiszta buza helyett nem akarja elvenni, kész a harag, s mivel neheztel a papra, soha sem néz felé sem a templomnak.

Igy minden oldalról ki levén szivattyuzva a szegény nép, a hétnek minden napját — a vasárnapot sem véve ki — arra szenteli, hogy a mindennapi szükségekért fut, fárad, s nagyon természetes, hogy elkerülné a templomot, még akkor is, ha nem egyszerű papja, de a tüzelekü Péter apostol szónokolna is ott, mert hiába! a test parancsolólag lép fel szükségéért, a lélek pedig hallgatag türi, hogy az ő épségét feltételező testi épség álljon egészen helyre. — Ily körülmények közt hasztalan harangoztatunk a hétnek minden napján, hasztalan mondunk minden vasárnap jól átgondolt beszédet, ha nincs a ki hallgassa, nem építünk semmit, ily körülmények közt a lelkészetet az egyháziatlanság okául tüntetni fel szerény nézetem szerint nem helyes.

Hogy az egyháziasság ismét virágozzék, arról az államnak is kellene gondoskodnia az által, hogy megadja minden polgárnak a tisztességes élethez feltételét, mert úgy tapasztaljuk, hogy kivételes esetekben a gazdagság, általában pedig a nagy szegénység mind megannyi akadályai az egyháziasság felvirágzásának.)*

L e n g y e l S á n d o r.

*) Tehát mi bennünk lelkészekben nincs semmi hiba, mindennek más az oka. Szerk.

KÖNYVISMERTETÉS.

Domanovszky: bölcsészeti története.

(Folytatás.)

A collegnói bölcsésznek „az egész mindenség egy bámulatos csoda. Hogy idő van, tér van, lét van, anyag van; maga az, mit e szó „van.“ e szó „lenni“ kifejez, mind megannyi bámulatos csoda neki, mely kényszerüleg egy megfoghatatlan végokra utal, és melynek észlelete őt mély religiósitással tölti be.“ És aztán — hogy ha a bölcsész az ember erkölcsi világában néz körül, és az ember fejlődésének, mivelődésének utain Istennek nyomait, és az embernek nyomait keresi; az embernek nyomait — egyes nagy jellemek hatásában, a szereplő népek felvonulásában és belépésében, országok és birodalmak felemelkedésében, és bukásában, és a mellett Istennek nyomait, miknek irányzata — mint a delejtű rezgő ingája — mégis minden változások közt változatlanul mindig ugyanazon egy cél felé mutat, t. i. az embernek emberiesedésére és humanizálására, mi a keresztyéniséggel lépett historiai megvalósításának útjára, kérdem, mindez nem csoda-e? A történet utainak bölcsészeti észlelete nem tölti-e be a szemlélt azon bámulattal, minek religiosus hatása alatt egy másik nagy elme így kiáltott fel: Oh Isten bölcseségének és tudományának mélyeséges gazdagsága! mely igen megtudhatatlanok az ő utai, és végükre mehetetlenek az ő ítéletei!

De ideje most már, hogy felvett tárgyunkhoz visszatérjünk. A t. olvasó megbocsátja ezen — előleges tervemnél is hosszabbá vált — kitérést, annál is inkább, ha látni fogjuk, hogy ezzel, bár látszólag kerülő uton, kitűzött feladatunkhoz, t. i. Domanovszky ur előttünk fekvő munkájának ismertetéséhez mégis közelebb jutottunk.

Nem rég „a magyar scholastikusok“ figyelemreméltó czimén egy munka jelent meg irodalmunkban, melyet — megvallom — még eddig nem tanulmányoztam, és mely ellen nem tudom alaposan-e — azt vetette a kritika, hogy a scholastika bölcsészeti általában, ennek alapeszméjére, történeti helyére nézve fogalmilag meg nem határozta, és körül nem írta. D. ur munkáját ezen vád nem érheti. Előszavában, ugy bevezetésében és zárbeszédében, melyben a középkori bölcsészetre általános visszapillantást nyújt, a scholastikának oly határozott és markirozott körvonalait mutatja fel, azon felül az egész munkája folyamában, az eszmék fejlődésének feltüntetésében a scholastika jellemző észjárását oly figyelmesen kiemeli, hogy a scholastika, mint a bölcsészeti történet egy külön ize és mozanata, mint egy önként és magától tagolja magát, és ugy a pátristikától, mint a Descartes és Bacon által belépett újabb philosophia korszakától önként külön válik. Ha D. munkáját e tekintetben általában kifogás érhetné, ugy ez csak az lehetne, hogy e körvonalozás nagyon is markirozott, a mennyiben ugyanis a valóságban, ugy a természeti, mint az elméleti életfolyamban a mozzanatoknak ily chablonszerű egyszerre való átmenete nem igen található. De ezen kifogás is tökéletesen elesik, midőn D. ur először a scholastika küszöbére állított Erigenában, és azután a kijáratnál már Duns-Scotusban észrevehetőleg, Okkamtól fogva pedig egészen határozottan a scholastika philosophia romlásában és szétmállásában az átmeneti mozzanatokot oly igazán bölcsészeti felfogással felismerte, és oly mesteri kézzel feltüntette.

És miben áll D. szerint a scholastikának ezen történeti lefolyása? Igyekezni fogok ez iránt D. ur gondolatmenetét, úgy mint az az ő egész munkája alapvonását képezi, rövid nézlelhető képletbe összefoglalva az olvasó előtt a kellő távlatba, könnyen felfogható és megérthető világlatba helyezni.

Greguss Ágost mondja ki valahol elszórt irataiban azt az eszmét ily formán: „A vallás előre vetett történet.” Én úgy értem: A vallásban, mint új életelvben vannak immanens módon és potentialiter azon irányeszmék, és új hatványok, melyek annak fellépésével történeti hatályba lépnek, és az ő rayonjuk határáig a történet mozzantató és irányadó elveit fogják képezni. Ugyanily értelemben mondja Lessing — a hirhedt wolfenbütteli frangmenták kiadója, ez a német Voltaire — mikép az Isten azon célra, hogy az emberiséget annál biztosabban vezethesse a mivelődés útján az igazság megesmerésére, kiváló, momentuosus korszakokban az embernek mintegy távoli láthatára segélyére inspiratio-szerűleg az egyéni ész által még fel nem fogott, tehát transcendentalis távlatban, oly igazságok körvonalait rajzolja, melyeket aztán az embernek közvetlen tudatába és megismerésébe hozni, és így affectualiter történeti igazsággá valósítani, a történet feladata és munkája leend. Mint a tanító, hogy tanítványának a feladott számadási problémát megkönnyítse, előre oda írja a számolási resultatumot, mi a feladványnak megfelelő és igaz ugyan, de a gyermekre nézve még csak alaki, — mint egy tulnani igazság, és csak a feladvány feldolgozása által válik rája nézve valósággá és igazsággá. Ez az emberiség mivelődésének és haladásának — ez a történet útja — lassu, fárasztó, vesződéses, sokszor kerülő ut: de az ember erkölcsi természetét, és a küzdve, fáradva kicsikart és kiküzdött vívmányok erkölcsi becsét tekintve, az egyedül lehető, a legbiztosabb és legegyszerűbb ut.

És ezen — Greguss és Lessing eszméinek nyomán előadott elméletben megtaláljuk a keresztyén mivelődés történetének eszmemenetét is, a mint az a keresztyén ókori és középkori bölcsészetben észlelhető. Minden kétségen kívül van ma már a valódi tudomány előtt, hogy Jézus isten-emberi természete képezi a keresztyénségnek történeti momentumát, és kiinduló életelvét, melylyel ugyanis az isten-ember eszménye, az Isten és ember lényeg-egységének gondolata először lépett ki empirikus valósággal is a történet láthatárába. Beszéltek ugyan az ó-kor pogány hitregéi istenfiakról, félistenekről, istenektől származott herosokról, kik az emberek fiainál bátorságra, erőre és okosságra nézve egy fejjel nagyobbak voltak; a zsidó és mohamedán tudat is beszél egyesekről, prófétákról, kik átmenetileg, esetlegesen, csodamódon mintegy mechanikai közlés útján istentől tanítottak és sugaltattak. Hanem — hogy az az empirikus világunkba belépett ember — Jézus, a gondviselés által a mi természetünk és természetes földi viszonyaink jászolába helyeztetve, mint a mi vérünk, csontunk és husunk, és mi hozzánk mindenben hasonló — egyéb, hogy bűn nem volt benne — a mi földünkön járt, és ugyanezen mi földi viszonyainkban odaadó szeretetével, jelleme fonságében és személyes erkölcsi tényeiben Istennel vala teljes, és valóságos isten-ember volt; ez a tudat Jézusban lett ténynyé, és azt az egyszerűségében nagyszerű magasztos eszmét csak a keresztyénség merte elhinni, és az ő cultusa oltárára emelni. Mily távol van ettől a zsidó, és mohamedán monotheismus, mely abstractiójával az Istennek immanentiáját kizárván, az emberi természet végzetlen tökéletesedhetésének eszméjét nem ismeri!

Már most, ha a keresztyénség ezen kiindulási alapeszméjének további történeti kifejlését a fentebb — Lessing neve alatt felhozott elmélet világába tekintjük, a keresztyén bölcsészet története is mintegy önként tagolja magát. A keresztyén ókor ugyanis az egyházi atyák mivelete által a keresztyénség ezen alapeszméjét tanrendszerüleg kifejtette, tehát a végszámozás levont resultatumát készen mintegy az új aera távoli láthatára szegélyére írta. — És ez volt D. szerint — a patristika munkája, melyet tehát még a hanyatlóban levő ó classikai műveltség, a görög és római tudomány, mintegy készen adott át a történetnek. És mily mély philosophiai éllel teljesítette az ókor ezen feladatát, ez még ma is méltón bámulásunk tárgya!

Hanem ezen a megállapított dogmák alakjában adott keresztyén igazságok a keresztyén népekre így csak formai igazságok voltak, melyek azoknak tudatába még át nem mentek, és így most már a történet praktikus feladatává vált, ezen tanrendszert következményeiben is kifejtetni, a dogmákban adott hitelveket okszerűleg is megalapítani, azaz: megérteni, elsajátítani és történetileg is megvalósítani. És ezen munkába álltak be az összeomlott classikai műveltség örökségébe lépett új népek, különösen a frank, olasz, angol és scott, és német elméleti kifejtést kezdte a scholastika. Mit az egyh. atyák hitelvek alakjában megállapítottak — mondja D. — azt a scholastikusok észszerüleg is megalapítani és indokolni törekednek; és az a scholastikában a lényeges haladás, hogy a gondolkodás tovább haladt a hittől a tudáshoz, és hogy a dogmák alakjában megállapított hittartalmat megérteni, és az ész előtt is igazolni törekedett.

„A keresztyén igazság észszerü — rationale — és az észszerü egyszersmind keresztyéni” — ez a scholastika kiindulási alapja. Hanem — ebben van épen egyszersmind az ellenmondás is, melynek szorító karjai közt látjuk vergődni az egész középkort, melynek kínos küzdelmében laborál a középkori philosophia is, mignem ezen küzdelmében lejárja magát és összeomlik. Egyrészt — a keresztyénség apriori és észszerü — tehát a „számmüvelet odairt eredménye igaz”; a dogmai igazságok az emberi értelemre nézve hozzájárulhatatlan magasságban, és világosságban léteznek; az egyház a kész isteni igazságok letéteményese, vikariususa, egyedárusa, mely a nála letett hitbizományt jól megőrzi, és elzárja a templom falai közé mint oly igazságokat, melyekhez szó nem fér, melyeket a gondolat el nem érhet, és melyeket az egyház minden egyéni meggyőződés — mint heterodoxia ellen tüzzel-vassal, börtönökkel, autodafékkal és anthemákkal is megvédni tartozik.

(Vége következik.)

Ritter István.

K Ü L F Ö L D.

A Gusztáv Adolf-egylet

1878. szeptember 17. 18. és 19-én Hamburgban tartott 32-dik nagy gyűlése.

(Vége.)

A nagy szeretet-áldománnyal kijelölt 3 egyház jellemzésével s néhány egyleti intézkedéssel bezárjuk közlésünket.

Ajánlatott Adelnau Posenből, Alsó-Idécs Erdélyből és Puchó Magyarországból.

Adelnau Posen déli részében fekvő, egyike a hajdani Lengyelország legrégibb városainak. A reformáció korán elha-

tott ide, itt is dult az ellenreformáció és a megmaradt töredékek a mult században, Sziléziából ide telepített nép által nyertek új erősítést. A türelmi pátens következtében 1780. október 29. avattatott fel azon faalkotmány, melynek közei vályoggal kirakva, képezik a még maig fennálló templomot.

Adelnau lengyel-német szórványos egyház, mely majdnem 6 négyzet mértföldön terül el, hol 43 községből né-melyek 3—4 órai utat kénytelenek tenni templomlátogatás végett. Létezik itt egy confirmánsok háza, melyben a vidéki gyermekek ellátást és vallási oktatást nyernek, nehogy tudatlanság miatt elszakittassanak az egyháztól. Fennáll itt egy tanítóképezde, hogy a lengyelül és németül beszélő ev. tanítók hiányán legyen segítve. A roskadozó templom kiiavitattott; de paplaka, mely már 1780-ban 300 éves volt s ajándékkul adatott volt az egyháznak, valóságos rom. Egyik fala sem egyenközü többé a másikkal, ablak, ajtó már nem záródik, a nedvesség 1 lábnyira felhat a talajból és nyáron is csak fűtés által szárítható ki némileg; az emeletre menni életveszélyes. Már három ízben kíséreltek meg betörést a lopók, mivelhogy az ablakok ablakfelesteől könnyen kihuzhatók és kerítése nincs a laknak. Papváltozás tönkre tenné az egyházat (a jelenlegi lelkész rendkívüli hitbuzgalomból, már több ízben kínálkozó jobb állomások daczára sem akarja e fontos órállást, jobb idő reményében elhagyni); nőtelen lelkész, mivelhogy élelmezést adó házat nem talál, itt nem létezhet. A paplak-építés 17,450 márkára van előirányozva; de ennyit összeteremteni képtelen az egyház. Granoviecz nevű filiája iskola és imaház építése után nem segítheti az anyát; Sulmierczyce városi filiában csak 10 adakozható családtya létezik, de ezek is adósok még tulajdon imaházukra 1050 márkával. Az inséget tetézték még a tüzvések Adelnauban és Granovieczben, melyek az evangélikusok 71 épületjét elhamvasztották s 10,000 márka kárt okoztak nekik.

A mostani lelkész már 5 éven át türte e nagy nyomort. Egyháza 2700 lelkei 4000 urvacsorálóban tünteti fel hitbuzgalmát. A lelkésznek minden vasárnap fél 9 órától 11-ig lengyel, fél 12-től 1-ig német isteniszteletet kell tartania. Ezenkívül évenként 8-or Szelmierczyceben, hatszor Bogdai és Granovieczben kell predikálnia, husvétől Mihálynapig hetenként 4 órában kell a lengyel és német confirmansokat tanítania; 9 külön temetőben kell temetnie, mértföldnyi utat tennie betegek urvacsorával ellátása végett és mi fáradalmaikat tetézi, az: hogy 5 ellenséges magatartású kath. pappal van körülvéve.

A első-Idécs Szász-Régentől 1 órányira fekszik s vidékével együtt 8—900 lelket számlál. 1848. és 49. sok kárt vallott, három egymásután következett tüzvészben 117,000 frt értéket vesztett. De 1866-ban 8 ezer frton, bizva önszorgalmában és Istenben, felvett pénzen nemesi birtokot vett. A nagy reményeket azonban lelohasztotta 1868. szept. 3-ka. Mig a lakosok nagyobb része heti vásáron volt Régenben, addig reggeli 10 órakor tüz támadt a helységben, melyhez a hazatérőknek közelíteni sem lehetett. A kertekből nézhették csupán, mint emészti meg a tüztenger minden, még az utcára is kihordott holmijokat. Templom, paplak és iskola leégett; a lakosok putrikba mentek lakni. De lelkes szomszédok, minők a Vermes testvérek, építési anyagot és miveseket küldtek s októberben pap és tanító beköltözhettek a helyreállított paplakba, a tanulók pedig a nemesi birtokkal együtt megvett curiális házba. Két tanító eltartására minden házaspárra 3 frt egyházi adót

vetettek önként. Tavaszkor pedig az Isten háza utáni égő vágy felvételre a hivekkel egy 30 éves kölcsönt, melynek törlesztetése végett összes terméseiknek évenkénti tizedrészét határozták kiszolgáltatni és értékesíteni. Ah, de beállt a rosz termés! s még nagyobb áldozatot hozandók, nem a termés tizedét, hanem a föld tizedrészének termését rakták össze a törlesztés eszközölhetése végett. 1873-ban elkészült a templom. 10,298 napszámot teljesítettek. Öt évi nélkülözés után reméltek bevonulhatni az istenisztelethez méltó házba, mikor néhány nappal előbb, 30 lépésnyire a paplaktól, lerogyott a torony, mely a régi falakra volt rakva. De újabb károk sem törték meg a hivek buzgalmát. Az egyházi épületek, sőt az egész község teljesen megújult és megszépült. Ennek azonban utóbaja 19,062 frtnyi építési adósság és egy 13,318 frtra előirányozott iskolaépítés terhe. E teherhez képest az egyház 362 frtot tevő évi jövedelme csekélység.

Puchó, trencsinmegyei mezőváros ev. egyháza a harmadik jelölt. Két mértföldnyi területen 1532 lelket számlál. Puchóban csak 250 lélek ezer katolikus és 400 zsidó közt.

De nem így volt ez régen! Maga a nyitrai püspök vallotta a reformáció új tanát és mikor a császárral a hitvallás átadásakor jelen volt magyar mágnások visszatértek az ágostai országgyűlésről, e vidéken is terjedni kezdett Luthernek tana. Egyszerű a háborúk késleltették itt is Leopold kemény rendeletének végrehajtását. Megkezdett azon Puchónak áttérítése a katholicismusra, melyben Amos Comenius 1633-ban papi gyűlést tartott volt. Egyen kívül valamennyi földes ur ismét katolikusá lett, elköltöztek a vidékről s erdeiket kivágatták. Ez erdőirtás szomorú következménye lett a gyakori vízáradás, mely a földeket kavicscsal borította el s az elszegényedő hiveket kényszeríté, hogy alsó Magyarországból aratással keressék élelmöket, mivelhogy más különben zab kenyeren és burgonyán kellene tengődniök télen át. — Az ellenreformáció Puchóban a valósággal dühöngött. A gyermekek százával elraboltattak szüleiktől — minden telekért fizettek 1 aranyat — és kath. intézetekbe rejtettek. Még 1777-ben is lehetett a protestansok ellen a puchói kath. pap és szolgabíró által rabláncz-czal, titkos és nyilvános halálítéletekkel fellépni!

A türelmi pátens ide is szabadságot hozott. Brodsky János, az egyház szószólója, ki mint lázító álnokul börtönre vettetett volt, császári parancsra szabadon bocsáttatott; lelkész állítatott be és 1784. vízkereszt napján tartatott az első istenisztelet egy csürben. Hamarjában, nehogy a törvényt szabta határidőt elmulasztásák, építettek egy kis, torony és harang nélküli imaházat s berendeztek egy paplakot s iskolát. 1810-ben a templom megújítása kemény anyagból elkerülhetlenné lett.

Már 1846-ban folyamodtak segélyért a Gusztáv-Adolf-egylethez; de hatóságilag el volt tiltva ily folyamodás s így czélt nem érhetek. Csak 1858-ban kaptak 56 tallért s hálás szívvvel fordították azt a régi templom javítására. Azon időtől kezdve bővebben érkezett segély a G. A. egylettől s új templom-építések, nagy erőködések után, került tető alá. De ekkor el is apadt minden segélyforrásuk. „Odavész mindenetek, jertek át hozzánk, ne építsetek!” így hangzott a csalárd szó; de Puchó hű maradt. Három hold föld és 300 frt teszük a lelkész fizetését; papi és tanítói alapot gyűjtenek már hosszú idő óta. Egész évi állami adójok tett m. évben 4 frt 59 krt! Reá illik Jób 6, 2. 3.

Szavazás utján a nagy szeretet-adomány Adelnának jutott s ez tett 19,946 márkát. Alsó-Idécs 7187. és Puchó szinte annyit kapott.

A jövő évi nagy gyűlés Magdeburg városában fog megtartatni.

Vajha ily egyleti tevékenység által mi is mielőbb képesek lehetnénk egyházunk szenvedő tagjait hathatósbabban segíyezni, támogatni és szorult helyzetökből ki is menteni! Méltó e végre nagyobb hitbuzgalom, nagyobb jóltevő szeretet, mely nem megyen el félre, kemény szívvvel vagy gondatlanul a sebeiben fekvő utszéli beteg mellett!

Láng Adolf.

K Ü L Ö N F É L É K .

— Saphir műve. Egy értékes mű jelent meg Budapesten König Rudolf lelkész ur közvetítése által: **Krisztus és az Irás**, írta Dr. Saphir Adolf, (angol lelkész) angolból fordította Györi Vilmos. Budapest, 8r. 164 l. ára, szépen bekötve, 60 kr. A könyv fejezeteinek czime ezek: I. A könyv és a személy. II. Jezus és az irás. III. Az apostolok bizonyágtétele. IV. Öt jellemző tulajdonság, mint a Biblia isteni eredetének tanúságai. V. Izrael Messiása. Az élő s az írott Ige. VI. Az Irás és a Szentlélek. VII. Nehány gyakorlati megjegyzés, különös tekintettel a mai korra. Érdekes a Magyarországon született szerzőnek a magyar fordításhoz irt előszava is. A 164 lapra terjedő igen szép kiállítású művet épen korunkban nagyon ajánlhatjuk lelkészeinknek, hittanhallgatóinknak s általában minden érdeklődőnek. A megrendelések tiszt. König Rudolf lelkész urhoz (Budapest, Váci-ut 34.) intézendők. Lásd ismertetését Lapunk 1877-ik évi 33-ik számában.

— Dr. Vellentszény Mór rendkívüli tanár deczember 7-én, d. u. 3 órakor felolvasást tartott a debreczeni joghallgatók önképző körében „a logika mint népszerű tudomány“ felett. Jelen volt a körnek 25—30 tagja, Liszka Nándor felügyelő tanár s a kollégium igazgatója Balogh F. Az érdekes felolvasás öt negyed órát vett igénybe. Értekező alaposan fejtegette a néplogikát és tudományos logikát s megkapó vonásokkal ecsetelte jelen korunkban honnan van a társadalomban a vészes eszmezavar s végül azt, hogy a jó szellem és tiszta logika mint nyujt Ariadne fonalat a zürzavarból kibontakozásra. — Az önképző kör elnöke Csathó K. 4. éves joghallgató a kör részéről szívélyes köszönetet mondott az értekező tudor urnak, s végül az igazgató intézett pár buzdító szót az önképzés terén haladó ifju jogászokhoz.

— Téli Ujság. A kedvelt vallásos heti lap a nép számára Makón, a 2-dik év folyam 1-ső száma, f. é. decz. 4-kén megjelent, egyes szám ára 2 kr, kiadja a makói ref. egyház. Miklovics B. h.-m.-vásárhelyi lelkész közbenjárására 150, Garzó Gy. lelkészére meg 100 példányban rendelték meg illető gyülekezetben a Téli ujságot. Bár követnék e példát más helyeken is. A Lapot melegen üdvözöljük. Légyen áldott minden kéz, mely közreműködik ott és minden lélek, mely olvassa azt.

— A vasárnapi iskoláról szóló tájékozó könyvecsét Erdős József jeles hittanuló Bécsben fordította magyarra s rendezte — megbízás folytán — sajtó alá. Helyes!

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y .

Nagybecsü vallásos olvasmány.

Épen most jelent meg s kapható König R. lelkész Budapesten (Váci-ut 34. sz.) ki által utánvétre és rendeletre megküldetik

KRISZTUS ÉS AZ IRÁS

Írta Dr. Saphir Adolf. Angolból fordította Györi Vilmos. Budapest, 1879. 8r. 164 l. Szép kötésben ára 60 kr. 1—3

Tavaly jelent meg Dr. Angus József **Bibliai kézi könyve**, lelkészek és theológiát tanulók számára, magyar fordításban 46 ív, ára kötve 3 frt 80 kr.

PROTESTÁNS OLVASMÁNYOK.

Az „Evangyéliomi Protestáns Lap“ kiadványai.

Kaphatók Telegdi K. Lajos és ifj. Csáthy Károly könyv-árusoknál Debreczenben, részint Kókai Lajos könyvkereskedőnél és közvetítésével Budapesten.

1. **Emlékbeszéd Kálvin felett**, tartotta Merle D' Aubigné, francziából fordította s protestántizmusunk újabb történetéhez adalékkal ellátta Balogh Ferencz, Debreczen (1878.) 8r. 63 l. ára 40 kr.

2. **A protestántizmus és katholicismus**. Írta Laveleye Emil, magyarra fordította Derczenyi M. Sándor. jegyzetekkel bővitve kiadta Balogh Ferencz, Debreczenben (1877.) 8r. 36 l. ára 30 kr.

3. **Tájékozó pontok a theologia terén**, a magyar protestáns modernizmus és haladó orthodoxia szembesítése, írta Balogh Ferencz Debreczen, (1877.) 8r. 27 l. ára 25 kr.

4. **A skót szabadegyház ismertetése**, egyháztanulmány, írta Csiky Lajos, Debreczen, (1877.) 8r. 55 l. ára 35 kr.

5. **Némely korszerű kérdések szellőztetése** a magyar református egyház kebelében, írta Menyhárt János hittanár, Debreczen, (1877.) 8r. 47 l. ára 30 kr.

6. **A vasárnap és a munkás osztályok**, francziából Könyves János reform. lelkész, történelmi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Balogh Ferencz. Debreczen, (1877.) 8r. 33 l. ára 12 kr.

7. **A bölcsészet jelentősége** a jelen korban és a jövőben, írta Dr. Vellentszény Mór, Debreczen, (1878) 8r. 32 l. 2—3 ára 30 kr.